

ŞER'İYE SİCİLLERİNE GÖRE 18. YÜZYILIN BAŞLARINDA TRABZON'DA YARALAMA VE CİNAYET VAKALARI

*Eyyub ŞİMŞEK**

ÖZ

Trabzon gibi uluslararası ticaret yollarının önemli güzergâhlarından olan bir şehirde, suç olgusu bugüne kadar pek incelenmemiştir. Suç, kavram olarak geniş bir anlam yelpazesine sahip olup, bu çalışmada on sekizinci yüzyılın başında Trabzon'da meydana gelip, mahkeme kayıtlarına yansıyan yaralama ve cinayet olayları ele alınmıştır. Özellikle şehrin ticari kalbi sayılabilecek olan çarşısı bu vakaların en sık rastlandığı yer olarak da tespit edilmiştir. Bunun temel sebebi olarak; yaşanan ticari hareketliliğe rağmen, gerekli güvenlik önlemlerinin alınmamış olması düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Trabzon, Cinayet, Yaralama, Şer'îye Sicilleri.

THE ASSAULT AND MURDER CASES IN TRABZON IN THE EARLY 18TH CENTURY KADHI COURT REGISTERS

ABSTRACT

Although Trabzon (Trebizond) was one of the important international trade centers, crime as a phenomenon in this city has not been analysed so far. When considered as a concept, crime has a wide range of meanings. In this study, however, the assault and murder cases at the time are investigated and revealed with particular reference to the registers and official accounts of Kadhi Court in Trebizond. Çarşı (The Marketplace), the commercial centre of the city, is seen to have frequently been involved in this kind of crime because of the lack of security precautions.

Keywords: Trebizond, Murder, Assault, Registers of Kadhi Court.

* Dr., Araştırma Görevlisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, TRABZON.

Giriş

Tarih boyunca uluslararası ticaret yollarının önemli güzergâhlarından biri olan Trabzon, Osmanlı topraklarına Fatih Sultan Mehmet tarafından 1461 senesinde¹ katıldıktan sonra, Rum Eyaletine bağlı sancağın merkezi yapılmıştır. 1580-81’de Batum Sancağı ile birleştirilerek eyalet haline getirilen² Trabzon, bu tarihlerde imparatorluk için kara ve deniz yolu ticaretinde önemli bir konuma sahip olmasının yanında savaş malzemesi, iase ve asker sevkinde de önemli bir üs olmuştur. 16. yüzyıl sonunda tüm Anadolu’da etkisini gösteren Celali İsyanları, Trabzon’u da etkilemiştir. İsyanlardan büyük zarar gören Trabzon, yüzyılın ikinci yarısında Kazakların Karadeniz bölgesine yaptıkları saldırılar ile karşı karşıya kalmıştır.³

Özellikle 17. yüzyılda ve 18. yüzyılın başlarında hareketli günler geçiren Trabzon’un ticari kapasitesi ile birlikte bu hareketliliği daha da artmıştır. Bu canlı yaşamın içerisinde suç mefhumunun yerini araştırmak saiki ile ortaya çıkan bu makale; 1701–1715 yılları arasında Trabzon eyaletinde meydana gelip, şer’iye sicillerine yansımış olan suç kayıtlarının değerlendirilmesinin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada bireyler arasında meydana gelen fiziksel şiddet konusu ele alınacaktır.

Şiddet kavramı oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir ve şiddeti fiziksel bir boyutla sınırlandırmak, kavramın sığlaşmasına yol açmaktadır. Örneğin, bir tecavüz hadisesinde, her ne kadar darp olmamış olsa da, şiddetin varlığı aşikârdır. Yine “küfür” bu açıdan bakıldığında zaman psikolojik şiddet olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden çalışmamız şer’iye sicillerinde yer alan “*darb*”, “*cerh*”, “*katl*” kavramları ile sınırlandırılmıştır. Bir sonraki çalışmada ise bu dönemde meydana gelen hırsızlık, eşkıyalık, zina, tecavüz, zimmete para geçirme, yalancı şahitlik, haneye tecavüz, küfür vb. suçları incelenmesi düşünülmektedir. Böylece 18. yüzyılın başlarında Trabzon’da meydana gelen kriminal suçların bir analizine ulaşılmaya çalışılacaktır.

Osmanlı tarih yazımında asayiş ve güvenlik konularına olan ilgi, her ne kadar yeterli düzeyde olmasa da, özellikle son dönemde ivme kazanmıştır.⁴

¹ Trabzon’un fethi hadisesi için bkz. Kenan İnan, “Trabzon’un Fethi”, *Trabzon Tarihi Sempozyumu 6–8 Kasım 1998 Bildiriler*, I, Trabzon 1999, s.141–151.

² M. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Ankara 2002, s.8–10.

³ Melek Öksüz, *Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon, Toplum, Kültür, Ekonomi*, Trabzon 2006, s.35–37.

⁴ Mehmet Beşirli, “Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılmasından Sonra Tokat ve Çevresinde Güvenlik Sorunu”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XVIII, Sayı: 1, Temmuz 2003, s.15–43; Nadir Özbek, “Osmanlı İmparatorluğu’nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876–1909”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 16, 2004, s. 59–95; Özen Tok, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 18, 2005/1, s.155–173; Aynı Yazar, “Kayseri Kadı Sicillerindeki

Fakat asayiş ve güvenlik konuları genelde eşkıyalık olayları ile ilişkilendirilmiştir.⁵ İhmal edilen bireysel vakalar, ya bir şehir tarihi çalışmasında bir iki yaprak değinilen bir alt başlık⁶ ya da tek bir kayıt olarak Osmanlı toplumunu anlama (!) yönteminin malzemesi olmuştur.⁷

Konuya olan ilgisizliği, Kadı'nın vermiş olduğu kararların/cezaların mahkeme kayıtlarında yer almamasını göstererek; bunu kaynakların yetersizliğine bağlamak pek de doğru olmaz.⁸ Bu, bir nevi arşiv kayıtlarını işlevsizleştirmektedir. Hâlbuki arşiv vesikalarına yaklaşımda *görecelik* esastır ve

Yaralama ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 22, Yıl: 2007/1, s. 335; Mehmet Akman, *Osmanlı Devletinde Ceza Yargılaması*, İstanbul 2004; Leslie Pierce, *Ahlak Oyunları 1540–1541 Osmanlı’da Ayıntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul 2005, s. 408; Roger A. Deal, *Violent Crime in Hamidian İstanbul 1876–1909*, Basılmamış Doktora Tezi, The University of Utah, 2006; Burcu Gelir, *1680–1700 Tarihleri Arasında Ayıntab (Gaziantep) Şehrinde Asayiş Problemleri ve İslam-Osmanlı Ceza Hukuku Uygulamaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006; Kemal Daşcıoğlu, *İşkân, Suç ve Ceza Osmanlı’da Sürgün*, İstanbul 2007; Osman Köse, “20. Yüzyıl Başlarında Trabzon Vilayetinde, Suçlar, Suçlular, Hapishaneler, İlk Adımdan Cumhuriyet’e Milli Mücadele (10–12 Mayıs 2008)”, Samsun 2008, s.27–47; *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza*, Ed. Noémi Lévy-Alexandre Toumarkine, İstanbul 2008.

- ⁵ M. Çağatay Uluçay, *18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan’da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1955; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyanları*, Ankara 1999; Gürsoy Şahin, “XVII. Yüzyılın Sonlarında Afyonkarahisar’da Eşkıyalık Hareketleri”, *AKU Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: II, Temmuz 2003, s. 75–88; Halil Durah, *Bize Derler Çakıca 19. ve 20. Yüzyılda Ege’de Efeler*, İstanbul 1999; Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, İstanbul 1999; Ahmet Hezarfen, *Rumeli ve Anadolu Ayan ve Eşkıyası Osmanlı Arşiv Belgeleri*, İstanbul 2002; Sabri Yetkin, *Ege’de Eşkıyalar*, İstanbul 2003; Mehmet Metin Hülalü, “Kayseri ve Çevresinde Kuzugüdenli Aşireti ve Eşkıyalık Olayları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 15, Yıl: 2003/2, s.37–44; Melek Öksüz, “18. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon’da Ayan, Eşkıya ve Göç Sorunları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 2005, s.169–186; Emine Erdoğan, “XVI. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağında Eşkıyalık Faaliyetleri”, *Geçmişten Geleceğe Samsun*, Ed. Cevdet Yılmaz, Samsun 2006, s. 55–65; Efkân Uzun, “Osmanlı Örneklemini Üzerinden Sosyal Eşkıyalığa Bir Bakış” *TSA Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 3, Aralık 2006; Işık Tamdoğan, “Nezir ya da XVIII. Yüzyıl Çukurovası’nda Eşkıya, Göçebe ve Devlet Arasındaki İlişkiler”, *Kebikeç*, Sayı:21, Yıl: 2006, s.135–146; Muhsin Soyudoğan, “Devlet-Eşkıya İlişkileri Bağlamında Ayıntab ve Çevresinde Aşiret Eşkıyalığı”, *Kebikeç*, Sayı:21, Yıl: 2006, s.147–174; Faruk Söylemez, “XIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 22, Yıl: 2007/1, s.69–85.

- ⁶ Örnek olması açısından bkz. Mehmet Beşirli, *Orta Karadeniz Kentleri Tarihi I Tokat*, Tokat 2005.

- ⁷ Mesela bkz. Suraiya Faroqhi, “18.Yüzyıl Anadolu Kırsalında Suç, Kadınlar ve Servet”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Ed. Madeline C. Zilfi, İstanbul 2000, s.7–26; Ahmet Kankal, “Osmanlı Ceza Hukuku İle İlgili Bir Belge”, *OTAM*, Sayı: 4, Ankara 1993, s.197–203; Cengiz Şişman, “Osmanlı ‘Millet’lerinin Girift İlişkileri: 17. Yüzyıl Hasköy Şer’iye Sicil-lerinde Kaydedilen Bir Cinayet Öyküsü”, *Osmanlı Araştırmaları*, XX, Güz 2000, s.386–393.

- ⁸ Pierce, *a.g.e.*, s. 408.

bir belgeden yararlanmak, araştırmanın ihtiyaçları ile doğru orantılıdır. Bu şekilde bir belge, birçok açıdan ele alınıp yorumlanmaya müsaittir. Bu noktada şer'îye sicillerindeki veriler de suçların analizi açısından önemli açılımlar yapmaya elverişlidir. Şer'îye sicilleri üzerine yapılacak çalışmalar ile Osmanlı toplumunda suçların, özellikle bireysel suçların, nedenleri, çeşitliliği, yaygınlığı gibi konular daha net bir şekilde aydınlığa kavuşturulabilir.

Osmanlı Hukukunda Suç ve Ceza

İslam Hukuku'nun "ukubat"⁹ adı altında topladığı cezalara yönelik en yerleşmiş ayırım had, kısas ve ta'zir'dir. Bu üç kavram, İslam Hukuku'nda ceza anlamına gelmektedir. Fakat suçlarla birlikte özleşmeleri yani, had kısas ve ta'zir suçları şeklinde yaygın olarak kullanılmaları neticesinde suç anlamına da sahip olmuşlardır.¹⁰ Had kavramı, sözlük anlamı itibariyle, men etmek,¹¹ terim anlamı itibariyle ise; "*Allah hakkı olarak yerine getirilmesi gereken, miktar ve keyfiyeti nas ile belirlenmiş cezai müeyyideleri ifade eder.*"¹² Had suçu ve cezası yedi çeşittir. Bunlar; kazf (iffete iftira), hırsızlık, yol kesme, zina, dinden dönme, içki içme ve devlete isyandır.¹³ Kısas, kelime olarak "*mutlak eşitlik, bir şeyin iki tarafının birbirine denk olması; işlenen fiile mukabele edilmesi*" manalarına gelir. Hukukta ise kısas, "*kasten işlenen adam öldürme veya yaralama (müessir fiil) suçunun failinin işlediği fiil cinsinden ve ona denk bir ceza ile cezalandırılması*"nı ifade eder.¹⁴ Kısası gerektiren suçta kamu ya da Allah hakkına da tecavüz varsa da kul hakkı ağırlık kazanmış, devlete de kamu hakkı için ceza verme (ta'zir) imkânı sağlanmıştır.¹⁵ Ta'zir ise; yukarıda sayılan bu suçların dışında kalan tarifi ve müeyyidesi Allah ve Peygamber tarafından belirlenip, tespiti hususunda devlet başkanı yahut hâkimin yetkili kılındığı suçlardır.¹⁶ İslam Hukuku, suç olarak addettiği bazı fiillerin cezasını tam olarak ortaya koymamıştır. Mesela emanete hıyanet, faiz, sövme, rüşvet vb. fiillerin cezalarının maiyeti ve sınırı belirlenmemiştir. Buna rağmen İslam Hukuku, kamu çıkarı ve İslam'ın genel hükümlerini aşmamak şartıyla, yasama organına, bu fiillerin cezasına ilişkin olarak hareket serbestliği tanımıştır.¹⁷ Bu serbestlik, toplum düzenini sağlama ve adaletin tam manasıyla

⁹ Coşkun Üçok, "Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler", *AÜHFD*, Cilt: 3, Sayı:1 İstanbul 1946, s.126.

¹⁰ Akman, *a.g.e.*, s.24.

¹¹ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, Cilt: 1, İstanbul 1990, s.108.

¹² Ali Bardakoğlu, "Had", *DİA*, Cilt: 14, İstanbul 1996, s. 547.

¹³ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku Tarihi*, Cilt: 1, İstanbul 1999, s.179.

¹⁴ Şamil Dağcı, "Kısas", *DİA*, Cilt: 25, Ankara 2002, s.488.

¹⁵ Karaman, *a.g.e.*, s.189.

¹⁶ Akman, *a.g.e.*, s.24-25.

¹⁷ Küfür ve benzeri suçlara yönelik uygulanan ta'zir cezalarına örnek olması açısından bkz. Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s.97.

yerine getirilmesi amacıyla, İslam hukuku tarafından yasama organına verilmiştir.¹⁸

Bu genel tasvirden sonra cinayet ve yaralamalara ilişkin bazı hukuki bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Kayıtlarda en çok karşılaşılan kavramlardan birisi diyetdir. Diyet, İslam hukukunda ceza ve kan bedeli olarak, mal cinsinden verilmesi gereken bedel olup, bir kişinin öldürülmesi, yaralanması, sakat bırakılması durumunda ve kısas istenmediğinde ya da kısasın imkân dâhilinde olmadığı durumlarda devreye sokulurdu.¹⁹

Faili meçhul bir cinayet işlendiğinde ise; sorumluları tespit etmek amacıyla kasâme usulü uygulanmaktaydı. Kasâme, cezai ve mali sorumluları ortaya çıkarmak için cinayet mahallinin bulunduğu bölge halkına yemin ettirilmesi ya da ölen şahsın yakınlarının yemin etmesi şeklinde uygulanmaktaydı. Malikî ve Şafiîler, kasâmeyi “*maktulun yakınlarının edeceği elli yemin*”, Hanbelîler ise; “*cinayet davasında yapılan mükerrer yeminler*” şeklinde tanımlamışlardır. Hanefî hukukuna göre ise; *bir bölgede bir kimse öldürülmüş olarak bulunduğu bölge halkından elli erkeğin o kimseyi öldürmediğine ve öldüreni de bilmediğine dair yemin edilmesiyle kasâme gerçekleştirilmekteydi.*²⁰

Osmanlı kanunnamelerinde “*Eğer mahalle içinde veya köy arasında maktul bulunsa, elbette teftiş edüp katili bulduralar veyahut diyet çektireler. Ve eser-i katl bulunmazsa, mücerret meyyit bulunmağla incitmeyeler*” şeklinde formüle edilen kasâme, sadece Müslümanlar için değil aynı zamanda gayrimüslimler için de geçerli bir müesseseydi.²¹ Kasâmenin uygulanabilmesi için bazı önemli şartlar bulunmaktadır: Öldürülen kişinin cesedi bir kasaba, bir mahalle, bir evde ses işitilecek kadar bir kasabaya yakın olan veya hiç kimseye ait olmayan bir yerde bulunmalıdır. Eğer ceset, iki kasaba ya da iki aşiret arasında bir yerde bulunmuş ise, kasâmeden sorumlu tutulacak olan kasaba veyahut aşiret cesede daha yakın olanlardır.²² Kasâme, toplumda adaletin ve can güvenliğinin sağlanması açısından son derece önemli bir uygulama olmuştur. İnsanların sadece bireysel olarak değil, cemaat olarak da bilinçlenmesi ve sorumluluk kazanması gibi önemli işlevlerinin yanında töhmetin ortadan kalkması, kamu vicdanının rahatlatılması gibi özelliklere de sahiptir.²³

¹⁸ Osman Şekerci, *İslam Ceza Hukukunda Ta'zir Suçları ve Cezaları*, İstanbul 1996, s.20.

¹⁹ Ali Bardakoğlu, “Diyet”, *DİA*, Cilt: 9, İstanbul 1994, s.473; İlhan Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, *AÜHFD*, Cilt: 52, Sayı: 1, Ankara 2003, s.171.

²⁰ Ali Bardakoğlu, “Kasâme”, *DİA*, Cilt: 24, İstanbul 2001, s.528; Halil Cin-Ahmet Akgündüz, *Türk-İslam Hukuk Tarihi*, Cilt: 1, İstanbul 1990, s.330.

²¹ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s.331; Aybars Pamir, “İslam ve Osmanlı Hukukunda Kasâme Müessesesi”, *AÜHFD*, Cilt: 54, Sayı: 04, Ankara 2005, s.344.

²² Akbulut, *a.g.m.*, s.173.

²³ Bardakoğlu, “Kasâme”, s.528.

Yaralama ve Cinayet Olayları (1701–1715)

1701–1715 yılları arasında şer’iye sicillerine göre, Trabzon’da 88 adet yaralama ve cinayet olayı kadı mahkemesine yansımıştır. Bu olayların kendi içindeki dağılımına baktığımızda yaralamaların daha fazla olduğunu görmekteyiz. 61 adet (%68) yaralama vakasının yanında 27 cinayet (% 32) ve 1 cenin ıskatı yer almaktadır.

Tablo 1: 1701–1715 Yılları Arasındaki Yaralama ve Cinayet Olaylarının Sayısının Trabzon Şer’iye Sicillerine Düşen Oranları

Trabzon Şer’iye Sicil No	Kayıt Yılı ²⁴	Toplam Kayıt Sayısı	Darb, Cerh ve Katl Kayıtları	Toplam Kayda Oranı (%)
1865	1701	58	-	0
1866	1702	393	1	0,25
1867	1703	566	3	0,5
1868	1704	550	5	0,90
1869	1706	752	14	1,86
1870	1708	618	5	0,80
1871	1711	544	9	1,6
1872	1712	260	3	1,15
1873	1713	637	11	1,72
1874	1714	1064	37	3,57
Toplam		5442	88	1,75

Tabloda görüldüğü gibi 15 yıllık süre içerisinde Trabzon Kadı Mahkemesi’ne 5442 adet kayıt intikal etmiştir. Bunlar içerisinde yaralama ve cinayet kayıtları oldukça düşük bir orana tekabül etmektedir. 1701–1715 yılları arasındaki kayıtların sadece %1,75’i yaralama ve cinayet suçları ile alakalıdır. Bu rakamların, tek başına pek bir anlam ifade etmediğini belirtmeliyiz. Ancak konuya ilişkin yapılmış diğer çalışmalar, bu rakamları anlamlandırmaya yardımcı olabilir. Mesela, Jennings’in şer’iye sicillerine dayanarak yapmış olduğu tespitlere göre 1600–1625 yıllarında Kayseri’de 293 adet yaralama, 41 adet cinayet vakası olmak üzere toplam 334 adet darb, cerh ve katl vakası meydana gelmiştir. Görüldüğü gibi 1600–1625 yılları arasında Kayseri’de yaralama ve adam öldürme hadiseleri oldukça düşüktür.²⁵

²⁴ Sicil kayıtları içerisinde yukarıda verilen yıllardan farklı şekilde tarihler bulunabilmekte olup, burada ilk kaydın tarihi verilmiştir.

²⁵ Ronald C. Jennings, “Firearms, Bandits and Gun-Control: Some Evidence on Ottoman Policy towards Firearms in the Possession of Reaya, From Judicial Records of Kayseri, 1600-1627”, *Archivum Ottomanicum*, 6 (1980), s.339-358.

Yine Jennings, Maçka üzerine yapmış olduğu çalışmada şiddet suçlarının, rakam belirtmemesine rağmen, oldukça az olduğunu beyan etmiştir.²⁶ 1698–1726 yılları arasında Kıbrıs'ta da yaralama ve cinayet vakalarının oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde gayrimüslimlerin kendi aralarında ya da Müslümanlar ile olan 6 adet cinayet vakası belirlenmiştir.²⁷ Konuya ilişkin yapılmış çalışmalarda da zaten Osmanlı kentlerinde suçun pek yoğun olmadığı ifade edilmektedir. Çiçek, bu durumun cezaların ağırlığı yanında suçluların tespitinde ve ele geçirilmesinde izlenen yöntemlerin etkinliğinden kaynaklandığını belirtmektedir.²⁸

Yaralama ve Cinayet Sebepleri

Çalışmamızın temel kaynağını teşkil eden şer'îye sicillerinde maalesef yaralama ve cinayet olaylarının sebebi üzerinde pek durulmamaktadır. Ama kimi zaman kayıtlardan şiddetin kaynağına inmek mümkün görünmektedir.

Mesela bir borç-alacak kaydı bu açıdan önemli ipuçları vermektedir. Yani borçludan alacağını talep etmek karşı tarafın şiddete başvurmasına neden olabilmekteydi. 12 Nisan 1715 (7 Rebiü'l-ahir 1127) tarihindeki vaka bu konuya örnek olarak gösterilebilir. Olay, Yeni Cuma Mahallesi'ndeki mezarlığın yakınında bulunan yol üzerinde vuku bulmuştur. Değirmenci Hüseyin Beşe, Kara Mehmet'ten alacağını talep etmiştir. Tam bu sırada Kara Mehmet'in yanında bulunan terzi Mustafa Beşe, elindeki beyaz kabzalı bıçağıyla Hüseyin Beşe'yi ön kaburgasının altından kalbinin baş tarafından bıçaklamıştır.²⁹

Misilleme de şiddetin ortaya çıkmasına neden olabilmekteydi. Sürmene'ye bağlı Araklı köyünden Ali Beşe, Sürmene'deki bostanına giderken pazarın içinde, Hopa'dan Ömer Reis ve Ahmet Beşe'nin gemisinden sandal ile inen 25 kişinin saldırısına uğramıştır. Saldırganlar, Ali Beşe'yi itip kaktıktan sonra küfredmişlerdir. Daha sonra da Ömer Reis, kılıç ile Ali'nin sağ yanağını ve Ahmet Beşe de pala ile sol omzunu darp ve cerh etmiştir. Saldırganlar, Ali Beşe'yi öldü zannederek³⁰ koynundan 25 kuruşunu almışlardır. Ali Beşe, bu olaydan sonra 6 ay hasta yatmış ve daha sonra bu konuya ilişkin bir dava açmıştır. Bunun üzerine Ömer Reis'in de, “*sen de benim Gürcü asıllı kölem Vadü'yu, bostanıma giderdin diyerek balta ile sol pazusuna vurarak*

²⁶ Ronald C. Jennings, “The Society and Economy of Maçuka in the Ottoman Judicial Registers of Trabzon, 1560-1640”, *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, Ed. by A. Bryer and H. Lowry, Washington 1986, s.150–152.

²⁷ Kemal Çiçek, *Zimmis (Non-Muslims) of Cyprus in the Sharia Court: 1110/39 A.H./1698-1726 A.D.*, Basılmamış Doktora Tezi, The University of Birmingham, 1992, s.184-210.

²⁸ Kemal Çiçek, “Osmanlı Devletinde Asayiş ve Emniyet Hizmetleri: Kıbrıs Örneği”, *Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, Trabzon 1998, s.163.

²⁹ *TŞS*, 1874, 77/3 (7 Rebiü'l-ahir 1127/12 Nisan 1715).

³⁰ “...beni meyit mertebesine vaz' iyleyüb...” *TŞS*, 1874, 34/5 (25 Cemaziye'l-ahir 1126/8 Temmuz 1714).

öldürmüştün” iddiasıyla diyetini talep ettiğini ve daha sonra aralarında anlaşmazlık yaşandığını ve 15 kuruş üzerine sulh ettiklerini ifade etmiştir.³¹

Günümüz Türkiye’inde en çok tartışılan konulardan birisi muhakkak ki namus cinayetleridir. Yukarıda belirttiğimiz gibi vakaların sebepleri sicil kayıtlarında pek yer almamaktadır. Bu yüzden incelediğimiz dönem içerisinde Trabzon’da namus cinayetlerinin yaygınlığı hakkında herhangi bir yorum yapamıyoruz. Ama yine de cinayet sebebinin bazen açık bir şekilde namus meselesi olduğu anlaşılabilmektedir. Yeni Cuma Mahallesi’nden Mahmut Beşe, Maçka’ya bağlı Mesariye Kos? köyünden Osman’ın evinin alt katında kendisinin hizmetkârı Ömer’i bıçak ile öldürdüğünü mahkemeye bildirmiştir.³² Olaydan 6 gün sonra, bu sefer maktul Ömer’in kardeşleri, katil Osman ile mahkemede karşı karşıya gelmişler ve Osman’ın, mahkemede kardeşleri Ömer’i bıçakladığını ve öldürdüğünü iddia etmişlerdir. Osman ise cevabında, Ömer’in tecavüz etmek amacıyla karısı Saliha’ya saldırdığını ve kendisinin de eşini Ömer’in elinden kurtarmak mümkün olmadığı için³³ Ömer’in sol memesi üzerine kara saplı bıçak ile vurduğunu ve o anda orada öldüğünü itiraf etmiştir.³⁴

Kız kaçırma hadiseleri de yaralama ile sonuçlanabilmekteydi ve aile fertlerinin bu duruma mani olmak istemeleri iki taraf arasında şiddete yol açabilmekteydi. Akçaabat’a bağlı Şinik köyünden Hüseyin Beşe böyle bir iddiayla mahkemeye başvurmuştur. Hüseyin Beşe ifadesinde, 25 gün önce akşam namazı vaktinde aynı köyden Ahmet Beşe ile kaçak evlatları Ali, Hasan ve İsmail’in beraber evini basıp, kendisini “*âlet-i cerîha*” ile yaraladıklarını ve kızı “*bıkr-i bâliğa*” Saliha’yı da zorla Torul kazasının dağına çıkardıklarını ve durumun babalarından sorulmasını istemiştir. Ahmet Beşe ise cevabında; olayla ilgisinin olmadığını belirterek inkâr etmiştir. Şahitlerin davacı yönündeki ifadeleriyle Ahmet Beşe “*mûceb-i şer’isi icrâ’ olunmak için*” zabıtana teslim edilmiştir.³⁵

Aileler arasındaki anlaşmazlıklar da şiddet için önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda şiddet birkaç kişi tarafından yine birden fazla kişiye yöneltebilmekteydi. Yomra’ya bağlı Kumera-i Sagire köyünden Ömer ve annesi Fatma, aynı köyden Ali tarafından yol üzerinde öldürülmüşlerdir. Ömer, bıçak ile sağ kaşı üzerine aldığı darbeye, annesi de kazık ile başına almış olduğu darbeler ile orada katledilmişlerdir.³⁶ Maktullerin

³¹ TŞS, 1874, 34/5 (25 Cemaziye’l-ahir 1126/8 Temmuz 1714).

³² TŞS, 1869, 24/3 (3 Zilhicce 1117/18 Mart 1706).

³³ “...Ömer’in yedinden halâs etmek mümkün olmadığı için...” TŞS, 1869, 24/3 (3 Zilhicce 1117/18 Mart 1706).

³⁴ TŞS, 1869, 24/4 (9 Zilhicce 1117/24 Mart 1706).

³⁵ TŞS, 1874, 64/6 (14 Safer 1127/19 Şubat 1715).

³⁶ TŞS, 1868, 38/4 (8 Ramazan 1116/4 Ocak 1715).

yakınları, cinayeti Ali'nin işlediğini belirtmekle birlikte, Ali'nin annesinin de katil olduğunu söylemişlerdir. Burada maktullerin yakınlarının, cinayetin planlayıcısı olarak Ali'nin annesi Fatma'yı suçladığını düşünebiliriz.

Cinayet ya da yaralamanın ilginç nedenleri de olabilmekteydi. Akçaabat'a bağlı Koryana köyündeki olay gerçekten son derece ilginçtir. Osman Beşe, olaydan on bir gün önce Pazartesi günü, üzüm toplamak için eşi Ümmi Gülsüm ve kızı Ayşe ile bahçeye gitmiştir. Bu sırada Osman Beşe'nin kardeşi Mahmut Beşe elindeki kara kabızalı bıçak ile karısının ve kızının yanına yaklaşarak, üzümde hakkı ve hisseleri olmalarına rağmen, *"ne için üzüm cem'idersiz"* diyerek Ümmi Gülsüm'ün kasiğından yukarı karnının sol tarafına vurmuştur; öyle ki Ümmi Gülsüm'ün bağırsakları dışarı çıkmıştır. Bu arada Mahmut, Ayşe'nin de sol omuzu altından bıçağı saplamıştır. Osman Beşe, karısını ve kızını Çarşı Mahallesi'ne götürmüş; Ümmi Gülsüm 3 gün ağır hasta yattıktan sonra vefat etmiştir ve Mahmut Beşe de zabıtana teslim edilmiştir.³⁷

Aslında yukarıdaki vakada belki de daha önce akrabalar arasında var olan bir husumet söz konusu olup, sebep olarak ise mülke/haneye tecavüz gösterilmiştir. Fakat ileri sürülen neden, eğer gerçek ise, modern dönem insanlarına basit gibi gözükebilir. Üzüm için cinayet işlemek günümüz toplumu açısından biraz enteresan gözüксе de sanayi öncesi toprağa bağımlı bir toplumda, hele de Trabzon gibi işlenmeye müsait arazinin çok sınırlı olduğu bir bölgede, toprak ve ürün, köyde yaşayan bireyler için en temel geçim kaynağı durumundaydı. Bu yüzden bu tepki, o dönem için çok sıra dışı kabul edilmemelidir.³⁸

Kimi zaman da komşular arasındaki tatsızlıklar kavgaya neden olmuştur. Yeni Cuma Mahallesi'nden Elhac Ali, böyle bir gerekçeyle mahkemeye başvurmuştur. İfadesinde Elhac Mahmut adlı kişinin kölelerinin birkaç gece evine taş atıp kendisini rahatsız ettiklerini, bu durumu Elhac Mahmut'a bildirdiğini belirtmiştir. Elhac Ali ifadesinin devamında, olay gecesini teravih namazından sonra yolda yürürken Elhac Mahmut'un damadı Semerci Ahmet Beşe'nin kendi yoluna çıkıp *"bizim Elhac Mahmut'tan ne istersin"* diyerek sağ omzunun küreği başına elindeki hançeri sapladığını ve kendisini ittiğini söylemiştir. Bu itişle Elhac Ali, yol üzerindeki taş kayalık üzerine düşmüş, sağ diz kapağı kırılıp, sol elinin bileği çıkmıştır. Semerci Ahmet ise olaydan hemen sonra kaçmıştır. Kendisi ise ancak sal ile mahkemeye gelebilmiş ve keşif yapılmasını talep etmiştir. Bunun üzerine cerrah Mehmet, Elhac Ali'nin yaralarını kontrol etmiştir.³⁹

³⁷ TŞS, 1874, 105/1 (17 Zilkade 1127/14 Kasım 1715).

³⁸ Trabzon'da üzümün şarap ticaretindeki yeri için bkz. Xavier de Planhol, "Grandeur et Decadence du Vignoble de Trebizonde", *JESHO*, Vol. 22 No: 3, October 1979, s.314-329.

³⁹ TŞS, 1874, 46/5 (11 Ramazan 1126/20 Eylül 1714).

Vergi veya bir vakfin mahsulünü toplamaya gidenler de şiddete maruz kalabilmişlerdir. Akçaabat'a tabi Akçakale köyünden Sefer Mehmet Beşe, kayıt tarihinden beş gün önce Hatuniye İmaretî mütevellî vekilî Kâtib Esseyid Hüseyin Efendi tarafından "mahsulü cem" ile görevlendirilmiştir. Sefer Mehmet Beşe, Karziya köyünde, Akçaabat'a tabi Mersin köyünden Mahmut Beşe'nin hizmetçileriyle beraber kendisine saldırdığını ifade etmiş ve bu olayda Hasan'ın oğlu Ahmet ve Ahmet'in eniştesi Mustafa Beşe, kılıç darbeleriyle başından ve sol elinden yaralanmış ve serçe parmağı da kesilmiştir.⁴⁰

Hasımların arasını bulmaya çalışmak da taraflardan birinin tepkisine, bu da şiddetine neden olabilmektedir. İmaret Mahallesi'nden Mahmut Beşe ile Faros Mahallesi'nden Mahmut Beşe, Bâb-ı Bazar Çarşısı'nda birbirlerine girmişlerdir. Olaydan beş gün sonra Eksotha Mahallesi'nden Mehmet Beşe, kavgalı kişileri barıştırmak isterken⁴¹ Mahmut Beşe'nin hışmına maruz kalmış ve hançer ile sağ kolunun pazusundan yaralanmıştır.⁴²

Olayların Coğrafi Dağılımı ve Mekânsal Analizi

Öncelikle suçların coğrafi dağılımı hakkında bilgi vermek istiyoruz. Trabzon'da, eyalete bağlı olan nahiyelerle birlikte düşünüldüğünde 36 olay kaza merkezinde, 49 olay da eyalete bağlı nahiyelerde meydana gelmiştir. 3 adet vaka ise gemi, yol üzeri gibi coğrafi açıdan tanımlanamayacak mekânlarda meydana gelmiştir. Bu arada Trabzon'a bağlı nahiyelerde de Kadıların bulunduğu belirtilmelidir. Yani, yaşanan olaylar içerisinde Trabzon sicillerine yansımayanlar olduğu da unutulmamalıdır.

Aşağıdaki tabloda eyalet merkezinden sonra en çok olayın Akçaabat'ta yaşandığı görülmektedir. Akçaabat'ta olay sayısının diğer nahiyelere göre daha fazla olmasının birkaç sebebi olduğunu düşünmekteyiz. Öncelikle Akçaabat, coğrafi bakımdan merkeze en yakın nahiyedir. Buradaki hadiselerin Trabzon eyalet merkezindeki kadı mahkemesine yansımaları ihtimali, en azından ulaşım açısından düşünüldüğünde, diğer nahiyelere göre daha fazla idi. Diğer bir sebebin güvenlik problemi olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde Akçaabat tarafında eşkıyalık faaliyetlerinin var olduğu bilinmektedir.⁴³ Yani zaten var olan asayiş problemi tetikleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak da Akçaabat'taki Pulatna Limanı'nın varlığı da suçun

⁴⁰ TŞS, 1871, 97/2 (20 Zilkade 1123/30 Aralık 1711).

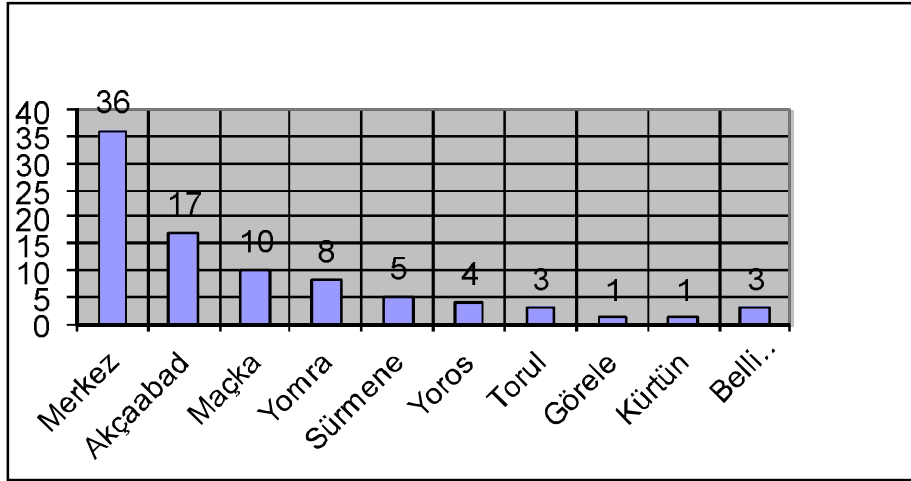
⁴¹ "...Bâb-ı Bazar Çarşusunda âlet-i ceriha ile gavga ve cidâl itdiklerini ben dahi târihi kitâbdan beş gün mukaddem beynlerini barışdırub islah ve tefrik itmek üzere iken..." TŞS, 1874, 69/2 (27 Safer 1127/4 Mart 1715).

⁴² TŞS, 1874, 69/2 (27 Safer 1127/4 Mart 1715).

⁴³ 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başlarında Trabzon eyaletindeki eşkıyalık vakaları hakkında bkz. Temel Öztürk, *Osmanlıların Kuzey ve Doğu Seferlerinde Savaş ve Trabzon*, Trabzon 2011, s.187-202.

artmasına neden olmaktaydı. Özellikle buradaki gemicilerin suça yatkın olduğuna ilişkin kayıtlar bulunmaktadır.⁴⁴ Örneğin, Makriyal köyünden gemici Mehmet ve kardeşi Osman aynı gün içerisinde Gönye Sancağı'na bağlı Çavuşlu köyünden Mehmet Çelebi'nin gemisindeki şahıslarla kavgaya tutuşmuşlardır. Kayıt tarihinden dört gün önce, Pulatna Limanı'nda, Mehmet, Osman'ı, sahilde ucu sivri beyaz saplı bıçak ile böğrünün sol tarafından yaralamış ve Osman, bu yaradan vefat etmiştir.⁴⁵ Yine aynı gün katil Mehmet'in kardeşi Osman da, başka bir gemici olan Mehmet b. İsmail'i, siyah saplı uzun bir hançeri ensesinin sağ kulak altından sokup boğazı altından çıkartarak feci şekilde öldürmüştür.⁴⁶

Tablo 2: 1701–1715 Yılları Arasında Trabzon Eyaletinde Meydana Gelen Yaralama ve Ölüm Hadiselerinin Merkez ve Nahiyelelere Göre Dağılımı

Şimdi de eyalet merkezindeki olaylar üzerinde durmak istiyoruz. Eyalet merkezinde Trabzon Çarşısı ve civarı şiddet açısından en önemli suç mekânı olmuştur. Trabzon Çarşısı, şehrin ekonomik hayatının kalbi olarak, özellikle Aşağı Hisar kesiminin oldukça mühim bir yeridir. Aşağı Hisar'da “*Sûk-ı Sultanî*” ismi verilmek suretiyle anılan bu büyük çarşı, bölgenin değişik çarşılarından mürekkep bir bütünün ismidir. Bu bölgede hanlar, ismini değişik meslek gruplarından alan çarşılar ve camiler ile ticari hayat etrafında şekillendiren bedesten yer almaktaydı.⁴⁷ Trabzon Çarşısı'nda böyle bir durumun oluşmasında, farklı sosyal gruplardan insanların burada yoğun bir

⁴⁴ 18. yüzyılda İstanbul'da özellikle kayıkçıların dâhil olduğu yaralama ve cinayet suçları için bkz. Işık Tamdoğan, “Atı alan Üsküdar'ı Geçti ya da 18. Yüzyılda Üsküdar'da Şiddet ve Hareketlilik İlişkisi”, *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza*, s.80–95.

⁴⁵ TŞS, 1871, 31/1 (16 Rebiü'l-evvel 1122/15 Mayıs 1710).

⁴⁶ TŞS, 1871, 31/2 (12 Rebiü'l-evvel 1122/11 Mayıs 1710).

⁴⁷ Kenan İnan, “Kadı Sicillerine Göre 17.yüzyıl Ortalarında Trabzon Esnafları ve Faaliyetleri”, *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Esnaf ve Ekonomi Semineri 9–10 Mayıs 2002 Bildiriler*, Cilt III, İstanbul 2003, s.257–277.

şekilde bulunmasının yanında, ekonomik faaliyetlerin suçu tetikleyici özelliğini de eklemek lazım. Aslında bu durumun Trabzon'a özgü olduğunu söylemek pek de doğru olmaz. Mesela Kudüs'te de pazaryerinin farklı sosyal grupları karşı karşıya getiren kavgaların ve ağız dalaşlarının patlak verdiği bir yer olduğu bilinmektedir.⁴⁸

Merkezdeki olayların neredeyse yarısı, yani 15 tanesi (%47), Trabzon Çarşısı ve civarında meydana gelmiştir. Aslında bu durumun 18.yüzyılın başlarına has bir özellik olup olmadığı kesin bir şekilde ifade edilemez. Daha önce yapılan çalışmalarda Trabzon Çarşısı'ndaki suçlara değinilmiştir.⁴⁹ Trabzon Çarşısı'nda bu kadar fazla şiddet hadisesinin ortaya çıkmasının temel nedeni asayişin yeterli olmayışıdır. Kayıtlardan anlaşıldığına göre asayişsizliğin önemli bir sebebi de alkoldür. Sarhoş halde dükkânlara giren olduğu gibi,⁵⁰ bu halde şiddete neden olanlar da bulunmuştur. Köhne Hamam Mahallesi'nden Trabzon Çarşısı'nda merhum Bünyad Ağa'nın kiracılarından Bakkal Mustafa Beşe, Süleyman ve Mehmet Beşeler ile içki içerken, Mustafa adlı kişi, Tüfekçi Ali Beşe'nin oğlu Hakkı Beşe'yi dükkânında kayıt tarihinden üç gün önce bıçaklamıştır. Hakkı Beşe, bir gün yaralı kaldıktan sonra ancak evine gelebilmiştir.⁵¹

Sarhoş saldırganlar bazen daha da ileri gidebilmekteydi. Örneğin, Bâb-ı Zağnos Mahallesi'nden Ali Beşe sarhoş bir vaziyette, Bâb-ı Bazar Mahallesi'nden Molla Hüseyin'in, Trabzon Çarşısı'nda Bezistan (Bedesten) yakınındaki attar dükkânına birkaç gün gelip gitmiş, kendisine laf ile sataşmıştır.⁵² Olay tarihinden bir gün önce de firari Debbağ Hasan Beşe ile birlikte yine attar dükkânına gelmişlerdir. Ali Beşe'nin sarhoşluğu, davacı Molla Hüseyin'in ifadelerinden de açıkça anlaşılmaktadır. Bu ifadeye göre Ali Beşe, elindeki siyah kabızalı kılıcını yavaşça çekerek⁵³ “*işte meydan, dükkânından in aşağı dövüşelim*” dedikten sonra Hüseyin'in dinine, imanına, anasına ve avradına küfretmiştir. Daha sonra da Hüseyin'in üzerine yürüyerek öldürme kastıyla kılıç çekmiştir. Elindeki bıçak ve kılıç ile dükkânın kepengine, direğine, raflarına ve dükkân dâhilinde olan attar eşyasına vurup, ortalığı dağıtmıştır. Molla Hüseyin, Ali Beşe'nin “*eşyâ'sını perâkende ve perîşân eylediğini*”, bazı eşyasını da helak ettiğini ve kırdığını iddia etmiştir. Ali Beşe ise cevabında Molla Hüseyin'in, dükkânın önünde sol elinin serçe parmağını dibinden kılıç ile kestiğini orta ve başparmağını da yaraladığını ifade ederek

⁴⁸ Dror Ze'evi, *Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Tophum ve Ekonomi*, İstanbul 2000, s.31.

⁴⁹ İnan, *a.g.m.*, s.257-277.

⁵⁰ TŞS, 1870, 13/1 (25 Rebiü'l-ahir 1119/26 Temmuz 1707).

⁵¹ TŞS, 1869, 119/1 (7 Zilkade 1118/10 Şubat 1707).

⁵² “...itâle-i lisân ile evza' idüb...” TŞS, 1874, 38/6 (12 Cemaziye'l-ahir 1126/25 Haziran 1714).

⁵³ “...sell-i seyf idüb...” TŞS, 1874, 38/6 (12 Cemaziye'l-ahir 1126/25 Haziran 1714).

Molla Hüseyin'in iddialarını reddetmiştir. Hüseyin Beşe ise Ali Beşe'nin parmaklarını birbirlerine hücum ettikleri sırada firari Debbağ Hasan'ın kestiğini belirtmiştir. Hüseyin Beşe'den iddiasını ispat için delil istenmiş ve şahitlerle bu iddiasını ispatlayınca mahkeme Ali'yi zabitanaya teslim etmiştir.⁵⁴

Çarşı esnafı ve halk sarhoşlardan muzdarip olup, bunlara karşı önlem almak zorunlu hale gelmiştir. Sarhoşlara engel olmak için buraya zabitanlar gönderilmekte ve burası teftiş edilmekteydi. Fakat yine de istenilen düzeyde asayiş sağlanamamıştır. Görevli zabitler bile sarhoşların sebebiyet verdiği şiddetten nasiplerini almaktaydı. Bahsettiğimiz görevlilerden birisi de Akçaabatlı Seydi Beşe'dir. Seydi Beşe, bu dönemde Trabzon'daki Yeniçerilerin zabiti olan Polatzâde Ali Ağa'nın çukadarlarından. Seydi Beşe'nin ifadesine göre; Trabzon Sûk'unda sarhoş gezip çevredekilere saldıran ve zarar verenlere karşı *emr-i ma'rûf ve nehy-i ani 'l-münker* için kul ile birlikte çarşıya geldiğinde kendisi de bu sarhoşlardan birisinin saldırısına uğramıştır. Seydi Beşe, Cilacılar Çarşısı'nda sarhoş bir vaziyetteki Mustafa Beşe tarafından demir şiş ile sol omzunun başından yaralanmış, Mustafa Beşe ise olay yerinden kaçmayı başarmıştır.⁵⁵

Olaylarda Kullanılan Suç Aletleri

Çalışmamızda, şiddet suçu işlenirken daha çok, bıçak, hançer, kılıç, pala gibi kesici aletlerin kullanılmış olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. Bu dönemde ayrıca pinyal (şiş), kazık, gurubi⁵⁶ gibi delici, balta, taş ve odun gibi yarıcı aletler kullanılmıştır. Zaman zaman da yumruk bir yaralama veya cinayete sebebiyet vermiştir. Ateşli silahlar, yani tabanca ve tüfek ise şiddet hadiselerinde suç aleti olarak pek yaygın kullanılmamıştır. Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nda reyanın silah taşımaya katı kurallarla yasaklanmıştı. Fakat 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle celali isyanlarıyla birlikte halk arasında tüfek gibi ateşli silahların kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır.⁵⁷

Buna rağmen, yapılan çalışmalarda yaralama ve cerh olaylarında ateşli silahların nadiren kullanıldığı ifade edilmektedir. Mesela Jennings'in çalışmasına göre; 1600–1625 yıllarında Kayseri'deki 334 adet darb, cerh ve katl vakasının 294 tanesinde (%88) alet kullanılmıştır. Jennings, ateşli silah

⁵⁴ TŞS, 1874, 38/6 (12 Cemaziye'l-ahir 1126/25 Haziran 1714).

⁵⁵ TŞS, 1874, 78/2 (16 Rebiü'l-ahir 1127/21 Nisan 1715).

⁵⁶ Trabzon yöresinde “girebi” olarak da kullanılan bu kelime; ağaç dallarını budamaya yarayan ucu kanca biçiminde küçük baltadır. Bkz. Özhan Öztürk, *Karadeniz Ansiklopedik Sözlük 1*, İstanbul 2005, s. 422.

⁵⁷ Halil İnalcık, “The Socio-Political Effects of the Diffusion of Fire-arms in the Middle East” War, *Technology and Society in the Middle East*, Ed. by V.J. Parry-M.E. Yapp, London, 1975, s.195–202.; aynı yazar, *Klasik Çağ (1300-1600)*, İstanbul 2008, s.53.

kullanan saldırganların sayısının ise sadece 4 olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Jennings, %2'den daha az bir orana tekabül eden bu rakamın halkın elinde ateşli silahların bulunmadığının kuvvetli bir delili olduğunu⁵⁸ ve böyle bir durumun ortaya çıkmasında Osmanlı İmparatorluğu'nun halkın elindeki ateşli silahları kontrol edebilme başarısının yattığını ifade etmektedir.⁵⁹ Yine Kayseri üzerine yapılan bir araştırmada, 1650–1660 yılları arasında tespit edilen 75 adet yaralama ve ölüme ilişkin keşif kayıtlarında da tüfek gibi ateşli silahlar pek yaygın olarak kullanılmamıştır.⁶⁰

Aşağıda bu dönemde cerh, darb ve katl vakalarında kullanılan aletlerin bir istatistiki tablosu verilmiştir.

Tablo 3: 1701–1715 Yılları Arasında Trabzon'da Meydana Gelen Yaralama ve Cinayet Vakalarında Kullanılan Suç Aletleri

Kullanılan Alet	Vaka Sayısı	Yüzde (%)	Kullanılan Alet	Vaka Sayısı	Yüzde
Bıçak	28	34	Gurubi	4	5
Hançer	9	10	Odun-Sopa	4	5
Kılıç	9	10	Alet-i Cariha	3	4
Tüfek-Tabanca	6	8	Kazık	2	2
Pala	5	6	Taş	2	2
Yumruk	5	6	Balta	2	2
Şiş-Pinyal	5	6			

Suçlarda Kadınlar ve Çocuklar

Yaralama ve katl vakalarının cinsiyet açısından da kısa bir değerlendirmesini yapmak istiyoruz. Değerlendirmeye almış olduğumuz kayıtların 13'ünde (%15) kadınlar yaralama veya cinayete maruz kalmışlardır. Kız kaçırma, namus cinayetleri gibi kimi konularda şiddete maruz kaldığını belirttiğimiz kadınlar, daha çok aileler arasındaki kavgalarda yaralanma gibi bir durumla karşılaşmaktaydılar. Bu tarz kavgalar genelde bir evin basılmasıyla, kimi zaman da herhangi bir yol üzerinde gerçekleşebilmekteydi. Maçka'ya bağlı Guzari köyünden Sani Beşe ve oğulları Mustafa, Hamza ve Hasan, aynı köyden Süleyman Beşe'nin evini aynı gün kuşluk vaktinde basmışlardır. Olay esnasında saldırganlardan Hamza, Süleyman'ın eşi Saliha'yı gurubi ile dövmüştür. Bu arada Süleyman'ı ve eşini kurtarmaya gelen Mehmet de

⁵⁸ Jennings, "Firearms, Bandits and Gun-Control: Some Evidence on Ottoman Policy towards Firearms in the Possession of Reaya, From Judicial Records of Kayseri, 1600-1627", s.339.

⁵⁹ Jennings, *ag.m.*, s.339.

⁶⁰ Tok, "Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralama ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları", s.335.

dayaktan nasibini almış ve kazık adı verilen odun ile sağ ve sol gözü “*kara bere*” içinde kalana kadar bu kişilerce dövülmüştür.⁶¹

Eldeki kayıtlara göre aile içi şiddete maruz kalmadığını tespit ettiğimiz kadınlar, bazen hemcinslerinin şiddetine maruz kalabilmekteydiler. İmaret-i Hatuniye Mahallesi’nden Fatma, kendi halinde mahallede yürürken; Mazlumşah adlı bir bayanın saldırısına uğramış ve yediği yumruk darbeleriyle dışı kırılmıştır.⁶²

Kimi zaman şiddet hamile kadınlara yönelebilmekte, hatta bu durum ilginç hadiselerin de vuku bulmasına sebebiyet vermektedir. Akçaabat’taki bir yaralama olayı bu açıdan örnek gösterilebilir. İsmihan adlı kadın, aynı köyden Küçük Ali Beşe ve firari Ayşe’den şikâyetçi olmuştur. İsmihan’ın iddiasına göre Küçük Ali Beşe, altı gün önce kayınpederi Ali’nin değirmenine gelip, değirmeni “*niçün zabt idersin*” diyerek elindeki gurubi ile üzerine hücum etmiş, sivri yeri ile başına vurmuştur. Bu arada olaya Ayşe Hatun da dâhil olmuş ve karı koca birlikte değirmenin ark yokuşundan İsmihan’ı aşağı itmişlerdir. İsmihan Hatun’un bu esnada karı-kocayla boğuştuğunu düşünebiliriz. Çünkü kayıtlara göre kendisini yokuştan aşağı tam yedi kere itmişlerdir.⁶³ Olayın yaşandığı zaman yedi buçuk aylık hamile olan İsmihan Hatun bu olaydan sonra hastalanmış ve her şeye rağmen sağlıklı bir doğum yapmıştır.⁶⁴

Hamile bir kadına uygulanan şiddetin, bebeğin ölümüne yol açması da pek tabi rastlanılabilecek bir durumdur. Yomra’ya tabi Kovasi adlı köyden Ayşe böyle bir hadiseyle yüz yüze kalmıştır. Ömer Beşe’nin şiddetli bir şekilde vurması sonucunda hamile olan Ayşe Hatun bebeğini düşürmüştür.⁶⁵ Gebe bir kadını, döverek veya korkutarak ceninin ölü doğmasına sebep olan suçlu, gurre tazminatına mahkûm edilirdi.⁶⁶ Nitekim Ayşe Hatun, Ömer Beşe’den gurre talep etmiş ve 75 kuruş üzerine sulh etmişlerdir.⁶⁷

Şiddet kimi zaman küçük çocuklara da yansıtılabilmekteydi. Görele’ye bağlı Eynesil köyünün İshaklı Mahallesi’nden İbrahim ve Esmâ adlı kardeşler kendi mısır tarlalarında mısır kollarlarken yine aynı yerden Ali tarafından bıçaklanarak öldürülmüşlerdir. On bir gün sonra mahkemeye başvuran çocukların ebeveynleri İsmail ve Melek’in şikâyetinden sonra yapılan sorgulama

⁶¹ TŞS, 1869, 32/1 (26 Muharrem 1118/10 Mayıs 1706).

⁶² TŞS, 1867, 7/1 (14 Zilhicce 1114/1 Mayıs 1703).

⁶³ “...mean beni yedi kere itivirüb düşürdü...” TŞS, 1873, 53/3 (9 Ramazan 1125/29 Eylül 1713).

⁶⁴ “...benim yedi buçuk aylık hamlüm olmağla sahib-i firaş olub ve hatta haml mertebesine vardım...” TŞS, 1873, 53/3 (9 Ramazan 1125/29 Eylül 1713).

⁶⁵ “...müstebinü’l-hilka bir cenin iskat iyledi...” TŞS, 1870, 48/1 (6 Zilhicce 1119/28 Şubat 1708).

⁶⁶ Cin-Akgündüz, a.g.e., s.331.

⁶⁷ TŞS, 1870, 48/1 (6 Zilhicce 1119/28 Şubat 1708).

neticesinde Ali cezasını çekmek üzere Trabzon Mütesellimi Salih Ağa'ya teslim edilmiştir.⁶⁸

Çocuklara yönelik şiddetin ölümüne neden olmasına ilişkin bir diğer örneğimiz de Sürmene'deki bir olaydır. Mahkemeye başvuran Esma'nın ifadesine göre; olayın kayıt tarihinden altı gün önce gece vakti eşi Mahmut ile yatar iken Elhac Mustafa adlı şahıs, birkaç adamıyla “*ben serdar vekiliyim*” diyerek kocası Mahmut'u “*ahz etmek*” üzere evini basmışlardır. Bu sırada Elhac Mustafa, Esma'nın dört yaşındaki kızı Havva'yı çizmesiyle çiğnemiş, Esma'nın çığlıkları yetersiz kalmış,⁶⁹ Mustafa daha da ileri giderek Havva'yı duvara çarpmıştır ve Havva'nın ağzından burnundan kan gelerek orada vefat etmiştir. Bu olaya Sürmene Kadısı tarafından keşif yapılmış ve konuya ilişkin hüccet Esma'ya verilmiştir. Esma kocasıyla birlikte Trabzon Muhafızı Abdullah Paşa'ya durumu arz etmek üzere yola çıkmıştır. Fakat bu esnada Elhac Mustafa geriden yetişip, keşif hüccetini alıp, kocasını hapisanesine götürmüştür. Esma, kızının cesedine tekrar keşif yapılmasını talep etmiştir.⁷⁰

Şehrin gençleri de, çok sık olmasa da, asayiş problemlerine neden olabilmekteydiler. İmam Mehmet Efendi, ezan okumak için mescidine giderken üç genç kardeşin saldırısına uğramıştır. İbrahim Beşe ve kaçak kardeşleri Ali Beşe ve İsmail Beşe ile birlikte Mehmet Efendi'nin yoluna çıkmışlar, pala ile önce fenerine vurup, daha sonra da sol kolundan yaralamışlardır.⁷¹ Zaman zaman da gençlerin kendi aralarında ciddi olaylar meydana gelebilmekteydi. Örneğin, Çarşı Mahallesi'nden Halil, Mahmut adlı şahsın bıçaklı saldırısına uğrayarak hayatını kaybetmiştir.⁷²

Suçların Din Gruplarına Göre Dağılımı

Müslüman ve gayrimüslimler arasında yaralama ve cinayet olaylarının meydana gelip gelmemesi önemli bir noktadır. Bu tarz vakaların azlığı veya çokluğu, cemaatler arası gerilimin nabzını yoklamak açısından bizlere bazı ipuçları sunabilmektedir. Bilindiği üzere 18. yüzyılda Trabzon'da hatırı sayılır bir gayrimüslim nüfus bulunmaktaydı. Trabzon'daki farklı dini gruplar arasındaki ilişkiler henüz yeterince incelenmemesine rağmen,⁷³ bugüne kadar yapılan akademik çalışmalarda, bu gruplar arasında genel olarak ilişkilerin,

⁶⁸ TŞS, 1868, 24/1 (8 Cemaziye'l-evvel 1116/19 Eylül 1704).

⁶⁹ “... *El-hac Mustafa ayağında çizmesiyle çiğneyib ben dahi feryad u sayh iylediğimde...*” TŞS, 1874, 52/3 (5 Zilkade 1126/12 Kasım 1714).

⁷⁰ TŞS, 1874, 52/3 (5 Zilkade 1126/12 Kasım 1714).

⁷¹ TŞS, 1873, 14/1 (28 Şevval 1124/28 Kasım 1712).

⁷² Diyet için taraflar arasında 190 kuruş üzerine sulh yapılmıştır. TŞS, 1874, 106/2 (30 Zilkade 1127/27 Kasım 1715).

⁷³ Trabzon'daki dini gruplar arasındaki ilişkiye dair en önemli Miraç Tosun tarafından yapılmıştır. Bkz. Miraç Tosun, *18. Yüzyıl Trabzon'unda Cemaatler Arası ilişkiler*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

özellikle ekonomik açıdan, pek fazla sorun içermediği ortaya konmuştur. Müslümanlar ile gayrimüslimler birbirleriyle mülk alıp satabilmekte,⁷⁴ birbirlerine borç verip, ortak şirketler kurabilmekteydiler.⁷⁵

Bu dönemde Trabzon'da Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında sadece 7 adet şiddet olayı (%8) tespit edilmiştir. Bunların 6'sında saldırıya maruz kalanlar gayrimüslimler olmuştur. Mesela Ermeni Keşiş Kirkor'un sol omzunun kürek üstünde ve sağ kolunun bileğine yakın kesiminde bıçak yaraları olduğu tespit edilmiştir. Kendisine yaraları sorulduğunda Macar Hasan'dan şikâyetçi olup; konuya ilişkin olarak başka hiç kimseyle davasının olmadığını ifade etmiştir.⁷⁶

Diğer örnekte ise Görele'ye tabi Zagaf köyünden olup mahkemeye zabıtlarce getirilen Hasan, İbrahim ve bunlarla birlikte 3 kişi Akçaabat'a bağlı Makriyan köyünden Gorgor'un gece evini basmışlardır. Hasan elinde bir sopa ve belinde büyük bir bıçak ile İbrahim de bir elinde kılıç diğerinde tabanca ile eve girip Gorgor ve eşini yaralayıp, bazı eşyalarını da almışlardır. Bu arada, civardaki Üstürkiya köyü halkına konuya ilişkin haber salınmıştır. Hasan ve arkadaşları ise sabaha doğru firar etmişlerdir. Onların iddiaları reddetmeleri üzerine çevre köylerden şahitlerin ifadeleri neticesinde suçlu bulunmuşlar ve zabıtlara teslim edilmişlerdir.⁷⁷

Gayrimüslimlerin kendi aralarındaki olaylar ise oldukça azdır. Sadece iki vaka kadı siciline yansımıştır. Gayrimüslimlerin kendi aralarındaki vakalara ilişkin vereceğimiz örnek bir cinayete ilişkindir. Kanita Mahallesi'nden Lefter, Frenk Hisarı Mahallesi'nde bulunan üç yol ağzında yürürken, Aya Gorgor Mahallesi sakinlerinden Anastasi'nin bıçaklı saldırısına uğramış ve yaralanmıştır. Kısa bir süre sonra, Lefter'in öldüğü ve bu yüzden Lefter'in yakınları Frenk Hisarı ve Kanita Mahalleleri sakinlerinden konuya ilişkin herhangi bir davalarının bulunmadığını ifade etmişlerdir.⁷⁸

⁷⁴ Kenan İnan, "1831 Nolu Şer'îye Siciline Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Mülk Satışları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 120, 1999, s.103-124; Miraç Tosun, *Şer'îye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları 1148-1735/1153- 1741*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005; Turan Açık, *Şer'îye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları (1747-1757)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

⁷⁵ Kenan İnan, "Trabzon Şer'îye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Borç-Alacak İlişkileri", *İslâmiyât*, Sayı: 4, 1999, s. 91-109; Sebahattin Usta, *Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri (1693-1701)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004; Eyyub Şimşek, *Şer'îye Sicillerine Göre Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri (1701-1714)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

⁷⁶ TŞS, 1867, 17/5 (19 Rebiü'l-evvel 1115/2 Ağustos 1703).

⁷⁷ TŞS, 1869, 84/1 (14 Safer 1119/17 Mayıs 1707).

⁷⁸ TŞS, 1869, 125/3; 125/4 (18 Zilkade 1118/21 Şubat 1707).

Sonuç

Şer'îye sicillerine göre yaptığımız bu çalışmada; yaralama ve cinayet suçlarının bu dönemde Trabzon'da yaygın olmadığını söyleyebiliriz. Sicillere yansımama ihtimali olan olaylar da şüphesiz hesaba katılmalıdır. Fakat Osmanlı toplumunun mahkemeye başvurmakta pek çekingen davranmadığını da bilmekteyiz. Bu bağlamda yaralama ve cinayet vakalarının en azından Trabzon'da mahkemeye yansımalarının oldukça düşük olduğu sonucuna varılabilir.

Yaralama ve cinayet olayları, toplumun hemen hemen her kesimine yansımıştır. Suçlu profili açısından bakıldığında ergin erkekler şiddet suçlarında başat rol oynarken, zaman zaman kadınlar ve belgelerde *şâbb-ı emred* şeklinde geçen genç erkekler de suç işlemekteydiler. Kadınlar, belli oranda şiddete uğrasalar da kayıtlarda aile içi şiddetin izine rastlanmamıştır. Failler, suç işlerken günlük hayatın pratik aletlerini kullanmışlar, ateşli silahları pek tercih etmemişlerdir.

Gayrimüslim nüfusun önemli bir yere sahip olduğu Trabzon gibi bir şehirde Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında oldukça az sayıda şiddet olayı meydana gelmiştir. Bu durum, cemaatler arası gerilimin var olmadığına ya da en azından, var olsa bile, bunun fiziksel şiddete dönüşmediğine işaret etmektedir. Zaten genel olarak, olaylar incelendiği zaman, daha çok sosyal ve ekonomik şartların suçun tetikleyicisi olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada, pek uzun sayılamayacak bir dönemde Trabzon'daki tek tip bir suçun değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Eyalet merkezinde özellikle de Trabzon Çarşısı ve civarında asayiş problemlerinin var olduğu kayıtlardan anlaşılmakta ise de Trabzon'da suçun yaygınlığı, yerel otoritenin zayıflığı ya da güçlülüğü ve buna bağlı olarak asayiş probleminin var olup olmadığı gibi sorulara ancak daha geniş zamanlı ve diğer suçları da içine alabilecek bir çalışma ile net cevaplar bulunabileceğini ifade etmemiz gerekir. Ayrıca diğer bölgeler üzerine yapılacak araştırmalar ile Osmanlı Devleti'ndeki asayiş ve güvenlik sorunu karşılaştırmalı bir şekilde daha sıhhatlice ele alınabilir. Bu çalışmanın hem öncü olması hem de bir fikir vermesi açısından gerekli olduğu da düşünülmektedir.